

Den demokratiska kapitalismens nederlag

av Wolfgang Streeck

Globalt Perspektiv har tidigare i artiklar belyst kapitalismens kris. Den tyske sociologiprofessorn Wolfgang Streeck har särskilt intresserat sig för denna övergång från efterkrigstidsprojektet demokratisk kapitalism till en alltmer okontrollerbar kapitalism vilket stegvis har pågått sedan 1980-talet med övergivandet av Keynesianismen och anammandet av en mer nyliberal ekonomisk ordning med åtstramningspolitik som ett givet mantra. Globaliseringen av ekonomin är en betydelsefull del av denna process (mindre offentlig dvs demokratisk insyn, kontroll och styrning) och med finanskraschen 2008 som en av flera toppar på den nya utvecklingen.

I två artiklar av professor Wolfgang Streeck belyses kapitalismens kris: *Den demokratiska kapitalismens nederlag* och *Hur kommer kapitalismen sluta?*. De båda artiklarna är fristående men hänger samtidigt samman. Artiklarna är fördelade på två nummer av Globalt Perspektiv.

Det amerikanska finansiella systemets sammanbrott 2008 har gett upphov till en ekonomisk och politisk kris av globala dimensioner.¹ Hur bör vi förstå denna världsomskakande händelse? Den gängse nationalekonomin brukar utgå från att samhället styrs av en allmän strävan mot jämvikt, där kriser och förändringar bara är tillfälliga avvikelser från det stationära tillståndet i ett normalt sett välordnat system. Sociologen behöver inte anta något i den vägen. I stället för att beskriva vårt nuvarande elände som en tillfällig rubbning av stabiliteten, ska jag analysera den ”stora recessionen”² och de alltmer obalanserade offentliga finanserna som ett uttryck för en grundläggande spänning i de avancerade kapitalistiska samhällenas politiska ekonomi – en spänning som gjort bristande jämvikt och instabilitet till regel snarare än undantag och som tagit sig uttryck i en serie störningar i den socioekonomiska ordningen. Jag kommer närmare bestämt påstå att den nuvarande krisen ska förstås mot bakgrund av den pågående och alltigenom konfliktfyllda omvandlingen av den samhällsformation som vi kallar ”demokratisk kapitalism”. Den demokratiska kapitalismen fick luft under vingarna först efter andra världskriget och då bara i de ”västerländska” delarna av världen, Nordamerika och Väst-europa. Där hade den lysande framgångar under de följande två decennierna – så lysande att denna period av oavbruten ekonomisk tillväxt alltjämt präglar våra föreställningar och

förväntningar om vad den moderna kapitalismen är, skulle kunna vara eller borde vara. Ändå måste kvartsseket efter kriget betraktas som helt exceptionellt med tanke på den turbulens som uppstod därefter. Jag skulle faktiskt vilja påstå att det inte är *les trente glorieuses*, utan den därpå följande serien av kriser, som utgör den demokratiska kapitalismens normaltillstånd. Detta tillstånd präglas av endemisk konflikt mellan kapitalistiska marknader och demokratisk politik, en konflikt som kom i öppen dag när den ekonomiska tillväxten avstannade på 1970-talet. I det följande ska jag först diskutera karaktären av konflikten och därefter gå vidare till den serie politisk-ekonomiska störningar som den gett upphov till, och som föregått och format den nuvarande globala krisen.

1. Marknad mot medborgare?

Misstankarna om att kapitalism och demokrati inte riktigt trivs ihop är inte nya. Under hela artonhundratalet och långt in på nittonhundratalet fasade bourgeoisien och den politiska högern för att majoritetsstyret, som oundvikligen skulle innebära de fattigas styre över de rika, förr eller senare skulle leda till privategendomens och den fria marknadens avskaffande. Den framträngande arbetarklassen och den politiska vänstern fruktade för sin del att kapitalisterna skulle liera sig med reaktionens krafter och avskaffa

demokratin – allt för att inte riskera att styras av en fast majoritet som gjorde allvar av sina krav på ekonomisk och social omfördelning. Jag ska inte diskutera de båda ståndpunkternas relativa förtjänster, även om den historiska utvecklingen, åtminstone i den industrialiserade delen av världen, ger vid handen att vänstern hade större fog för sin farhåga, att högern var beredd att avskaffa demokratin för att rädda kapitalismen, än högern hade för sin, att vänstern ville avskaffa kapitalismen för att rädda demokratin. Det får vara hur det vill med den saken. Under åren efter andra världskriget fanns det en utbredd uppfattning om att kapitalismen inte kunde förenas med demokrati såvida den inte underkastades politisk kontroll, i form av till exempel nationalisering av vitala företag och sektorer, eller som i Tyskland arbetstagarnas ”medbestämmande” – att demokratin annars riskerade att stryka på foten i den fria marknadens namn. Keynes och i någon mån Kalecki och Polanyi firade triumfer, Hayek gick i tillfällig exil.

Men sedan dess har nationalekonomerna knappt gjort något annat än att påpeka ”oansvarigheten” hos opportunistiska politiker som går en ekonomiskt obildad väljarkår till mötes genom att blanda sig i marknaden för att åstadkomma full sysselsättning eller social rättvisa – det vill säga sådant som en verkligt fri marknad förr eller senare skulle ge upphov till i alla fall, men som den förhindras att göra nu när politikerna är så klåfingriga. Enligt gängse public choice-teorier har ekonomiska kriser ytterst sin grund i politiska ingripanden som snedvrider marknaden.³ Enligt detta synsätt bör politikerna bara göra sådana ingripanden som befriar marknaden från politisk inblandning. Insatser som kan sättas i samband med ett demokratiskt överskott, eller närmare bestämt med oansvariga politikers föresats att tillämpa demokrati i den ekonomiska sfären, där den inte hör hemma, är felaktiga och leder till snedvridning av marknaden. Inte många i dag skulle väl gå lika långt som Hayek, som på ålderns höst propagerade för ekonomisk och medborgerlig frihet genom att kräva demokratis avskaffande i dess nuvarande form. Men den nyinstitutionalistiska teoribildningens *cantus firmus* är ändå alltigenom hayekiansk. För att kunna fungera kräver kapitalismen en regelstyrd ekonomisk politik, där marknaden och äganderätten är konstitutionellt skyddade mot godtycklig politisk inblandning; oberoende regelutgårdande myndigheter; centralbanker, som inte behöver känna pressen från opinionstrycket; samt internationella institutioner, såsom Europeiska kommissionen eller Europeiska unionens domstol, som inte är underkastade omval. Sådana teorier undviker noggsamt den centrala frågan om hur vi ska ta oss härifrån och dit, sannolikt därför att de inte har något svar, i alla fall inget som de kan skylla med offentligt.

Det finns olika sätt att uppfatta de bakomliggande orsakerna till spänningen mellan kapitalism och demokrati. Här kan det räcka med att karakterisera den demokratiska kapitalismen som en politisk ekonomi som lyder under två motstridiga principer för resursallokering: å ena sidan en princip om gränsproduktivitet, eller vad som framstår som värdefullt genom ”marknadskrafternas fria spel”, och å andra sidan en princip om sociala behov eller rättigheter, sådana de framträder genom kollektiva beslut i ett demokratiskt samhälle. I ett demokratiskt kapitalistiskt system måste staten ta lika stor hänsyn till båda principerna, trots att de i praktik-

en nästan alltid är oförenliga. I längden straffar det sig att bara ta hänsyn till den ena och bortse från den andra: en regering som inte tar hänsyn till demokratiska krav på beskydd och omfördelning riskerar att förlora sin majoritet, och en regering som inte tar hänsyn till kraven på kompensation från ägarna av produktiva tillgångar, uttryckta genom gränsproduktiviteten, orsakar ekonomiska dysfunktioner som blir alltmer ohållbara och därmed också leder till försvagat opinionsstöd.

I den gängse nationalekonomins liberala utopi upplöses den demokratiska kapitalismens spänning mellan dessa båda allokeringssprinciper genom att teorin blir till vad Marx skulle ha kallat ”materiell makt”. Enligt detta synsätt kan nationalekonomin i sin egenskap av ”vetenskaplig kunskap” lära medborgarna och politikerna att verklig rättvisa är detsamma som marknadens rättvisa, som ger åt var och en efter prestation snarare än efter vissa rättighetsgrundande behov. I den mån som den nationalekonomiska teorin erkändes som samhällsteori, skulle den ”bli verklighet” på så vis att den blev performativ – alltså att dess retoriska instrument blev ett medel för social konstruktion genom övertalning. Men i verkliga livet har det inte varit fullt så lätt att ta ur folk deras ”irrationella” tro på sociala och politiska rättigheter och intrumfa marknadens lag och ägandeätten. Än så länge har idéer om social rättvisa stått emot försöken till ekonomisk rationalisering, som ju annars har vind i seglen i nyliberalismens dystra tidsålder. Folk vägrar helt enkelt att ge upp idén om en moralisk ekonomi, där man har vissa rättigheter som går före det som inträffar på marknaden.⁴ När möjligheten uppstår – vilket den gör i en fungerande demokrati – brukar folk faktiskt också på ett eller annat sätt kräva att det sociala ska ges företräde framför det ekonomiska, att sociala åtaganden och förpliktelser ska försvaras gentemot marknadens krav på ”flexibilitet”, att samhället ska uppmuntra förväntningar på livet som trotsar de ständigt skiftande ”marknadssignalernas” diktatur. Det var förmodligen detta som Polanyi hade i åtanke när han talade om en ”motrörelse” mot arbetets förvandling till en vara.

För den gängse nationalekonomin framstår störningar som inflation, offentliga underskott och alltför hög privat eller offentlig skuldsättning som en produkt av antingen otillräcklig kunskap om de lagar som gör ekonomin till en värdeskapande maskin, eller också bristande hänsyn till sådana lagar i självisk strävan efter politisk makt. Teorier om politisk ekonomi brukar ta det politiska på större allvar, åtminstone när de inte bara är funktionalistiska effektivitetsteorier. Här betraktas marknadsallokering endast som en viss typ av politisk-ekonomisk fördelningsprincip, som tjänar ägarna av de knappa produktiva tillgångarna och deras starka marknadsställning. De som inte har ekonomisk makt men potentiellt sett stor politisk dito förespråkar en annan fördelningsprincip, nämligen politisk allokering. Ur detta perspektiv framstår den gängse nationalekonomin som föga mer än ett teoretiskt försök att förhålliga en politisk-ekonomisk samhällsordning som gynnar aktörer med stort marknadsinflytande genom att likställa deras intresse med allmänintresset. Nationalekonomin framställer fördelningsanspråken hos ägarna av produktivt kapital som tekniska imperativ för god, i betydelsen vetenskapligt välgrundad, ekonomistyrning. För den politiska ekonomin ter sig en sådan uppfattning, att dysfunktioner i ekonomin

beror på en spricka mellan inrotade principer om moralisk ekonomi och rationella, moderna principer, som en tendentiös vrånbild, eftersom den döljer det faktum att den ”ekonomiska” ekonomin *samtidigt* är en moralisk ekonomi, för dem nämligen med behärskande inflytande på marknaden.

Den gängse nationalekonomin betraktar kriser som ett straff som drabbar regeringar som inte respekterar de ekonomiska naturlagarna. En politisk-ekonomisk teori värd namnet uppfattar däremot kriser som uttryck för ”kaleckianska reaktioner” hos ägarna av produktiva tillgångar inför hotet om att politiken ska tränga in i deras slutna sfär och hindra dem från att dra full nytta av sitt marknadsinflytande, vilket motverkar deras förväntningar om att bli rättvisligen belönade för sitt risktagande.⁵ Den gängse nationalekonomiska teorin betraktar samhällsstrukturen och dess makt- och intressefördelning som exogena faktorer, som konstanter, vilket gör dem osynliga och därmed naturgivna ur den ekonomiska ”vetenskapens” perspektiv. Den enda politik som blir möjlig utifrån en sådan teori är opportunistiska eller i bästa fall inkompetenta försök att bryta mot de ekonomiska naturlagarna. God ekonomisk politik är per definition ickepolitisk. Kruxet är att denna uppfattning inte är särskilt utbredd bland dem för vilka politiken är en välbehövlig tillflykt undan marknaden, vars ohejdade framfart råkar i konflikt med det som de håller för rätt och riktigt. Sätillvida som de inte låter sig övertalas om den neoklassiska ekonomins förtjänster som modell för hur samhällslivet är eller borde vara gestaltat, är deras politiska krav och demokratiska vilja oförenliga med de gängse nationalekonomiska recepten. Om ekonomin alltså kan sägas sträva mot jämvikt, åtminstone om vi tillgriper tillräckligt mycket teoretisk abstraktion, kan vi inte säga detsamma om den politiska ekonomin, såvida vi inte tar bort det demokratiska momentet och underkastar den en ekonomkungarnas diktatoriska styre. Som vi ska se har den kapitalistiska politiken gjort sitt bästa för att leda oss ur den korrupta demokratiska opportunistens öken och mot den självreglerande marknads förlovade land. Men än så länge har det funnits ett demokratiskt motstånd, och än så länge har vi därför inte heller blivit kvitt störningarna i marknadsekonomin.

2. Uppgörelsen efter kriget

Efterkrigstidens demokratiska kapitalism gick in i sin första kris under decenniet som följde efter sent 1960-tal. Inflationstakten i västvärlden ökade när den krympande ekonomiska tillväxten gjorde det svårt att upprätthålla den politisk-ekonomiska fred mellan arbete och kapital som bilagt de inhemska konflikterna efter andra världskrigets förödelse. Den organiserade arbetarklassen hade erkänt den kapitalistiska marknaden och äganderätten i utbyte mot politisk demokrati, en uppgörelse som hade gjort det möjligt att åstadkomma social trygghet och en stadigt ökande levnadsstandard. Efter mer än två decennier av oavbruten tillväxt fanns det utbredd föreställning om att fortsatta ekonomiska framsteg var en demokratisk rättighet. Denna föreställning skapade grogrund för politiska förväntningar, som regeringarna såg sig tvungna att ta hänsyn till – vilket blev allt svårare nu när tillväxten började avta.

Efterkrigstidens uppgörelse mellan arbete och kapital såg ungefär likadan ut i alla de för övrigt mycket olikartade länder där den demokratiska kapitalismen rotat sig. Det handlade om utvidgad välfärdsstat, kollektiv förhandlingsrätt och politiska garantier om full sysselsättning, utställda av regeringar som gjorde flitigt bruk av den keynesianska verktygslådan. Men när tillväxtmotorn började hacka i slutet av 1960-talet blev denna kombination svår att upprätthålla. Den kollektiva förhandlingsrätten gjorde det möjligt för facken att uppfylla medlemmarnas inrotade förväntningar om årliga löneökningar, och i en situation där regeringen lovade full sysselsättning samtidigt som välfärdsstaten växte behövde de inte oroa sig för att löneuppgörelserna skulle överstiga produktivitetsökningen och därmed leda till friställningar. Den statliga politiken gav på så vis facken starkare förhandlingsposition än de hade haft på en fri arbetsmarknad. I slutet av 1960-talet tog sig detta uttryck i en världsomspännande våg av facklig aktivism, underblåst av en stark känsla av rätten till höjd levnadsstandard och utan varje tillstymmelse till rädsla för arbetslöshet.

Under de följande åren frågade sig många regeringar i västvärlden hur man skulle få facken att hålla nere sina medlemmars lönekrav utan att behöva bryta sitt keynesianska löfte om full sysselsättning. I de flesta länder där kollektivavtalssystemets struktur inte främjade korporativa ”samhällspakter” mellan staten och arbetsmarknadens parter var regeringarna under hela 1970-talet övertygade om att de skulle sätta sin egen överlevnad på spel, eller till och med äventyra hela den kapitalistiska demokratins stabilitet, om de lät arbetslösheten stiga för att på så vis ge utrymme för reallöneökningar. Den enda vägen ur denna knipa var att föra en expansiv penningpolitik som även fortsättningsvis möjliggjorde kollektiv förhandlingsrätt och samtidigt full sysselsättning, men till priset av att inflationen steg till allt högre nivåer.

Till en början var inflationen inte något större problem för arbetarna, som företräddes av starka fackföreningar med politisk möjlighet att åstadkomma löneuppräkning de facto. Inflationen drabbade framförallt fordringsägarna och investerarna, grupper som inte innefattade arbetare – i alla fall inte på 1960- och 1970-talet. Inflation kan därmed beskrivas som en monetär avspiegling av en fördelningskonflikt mellan å ena sidan en arbetarklass som kräver både anställningstrygghet och högre andel av nationalinkomsten, och å andra sidan en kapitalistklass som söker maximera sin kapitalavkastning. Eftersom parterna handlar utifrån oförenliga uppfattningar om vad som rätteligen tillhör dem – den ena parten framhåller sina medborgerliga rättigheter, den andra de rättigheter som egendom och marknadsinflytande ger innehavaren – kan inflation också uppfattas som ett uttryck för anomi i ett samhälle där det inte finns strukturella förutsättningar att enas om gemensamma kriterier för social rättvisa. Mot den bakgrunden menade den brittiske sociologen John Goldthorpe på 1970-talet att inflationen är outrotlig i en demokratisk- kapitalistisk marknadsekonomi som låter arbetarna och medborgarna korrigera marknadens utfall genom kollektivt politiskt handlande.⁶

För de regeringar som hade att hantera motstridiga krav från arbete och kapital i en tid av krympande tillväxt

framstod expansiv penningpolitik som en behändig metod för att undvika en nollsummekonflikt. Under åren efter kriget hade den ekonomiska tillväxten ökat utbudet av varor och tjänster, vilket gjorde det möjligt att ta udden av klassmotsättningarna trots oförenliga begrepp om ekonomisk rättvisa. Nu försökte man åstadkomma samma sak genom att använda pengar utan realekonomisk täckning, att lösa ut framtida tillgångar för omedelbar förbrukning och fördelning. Detta slags konfliktlösning var lyckosam till en början, men kunde förstås inte fortgå i det oändliga. Som Hayek aldrig tröttnade på att påpeka ger tilltagande inflation förr eller senare upphov till ohanterliga ekonomiska störningar, vare sig vi talar om relativa priser, förhållandet mellan tillfälliga och regelbundna intäkter eller vad ekonomerna kallar ”ekonomiska incitament”. Inflationen ger upphov till kaleckianska reaktioner hos alltmer misstänksamma kapitalägare, vilket leder till arbetslöshet som drabbar samma arbetare som till en början tjänade på inflationen. Allra senast då regeringen blir tvungen att, i ett demokratiskt-kapitalistiskt samhälle sätta stopp för de omfördelningsmässigt långtgående löneuppgörelserna och återställa den monetära disciplinen.

3. Låg inflation, högre arbetslöshet

Inflationen betvingades efter 1979 då Paul Volcker, som president Carter nyligen utnämnt till chef för USAs centralbank Federal Reserve, rekordhöjde räntan och orsakade arbetslöshet i en omfattning som inte setts sedan den stora depressionens dagar (se figur 1). Volckers ”kupp” var ett faktum när president Reagan, om vilken det sägs att han till en början fruktade de politiska effekterna av Volckers aggressiva inflationsbekämpningspolitik, blev omvald 1984. Margaret Thatcher, som följde i USAs fotspår, hade för sin del blivit omvald 1983, även i hennes fall trots hög arbetslöshet och snabb avindustrialisering, bland annat beroende på restriktiv penningpolitik. I både USA och Storbritannien gick inflationsbekämpningen hand i hand med resoluta angrepp mot facken både från regerings- och arbetsgivarhåll: de som var med minns hur Reagan segrade över flygledarna och hur Thatcher knäckte gruvarbetarförbundet. Under de följande åren var inflationstakten i de kapitalistiska länderna fortsatt låg, medan arbetslösheten ökade mer eller mindre stadigt (se figur 2). Den fackliga organisationsgraden minskade nästan överallt, och strejker blev så ovanliga att vissa länder helt upphörde att föra strejkstatistik (se figur 3).

Den nyliberala tidsåldern började med att regeringarna i USA och Storbritannien struntade i lärdomen av efterkrigstidens demokratiska kapitalism, nämligen att arbetslöshet skulle försvaga det politiska stödet inte bara för den sittande regeringen, utan även för den demokratiska kapitalismen som sådan. De experiment som Reagan och Thatcher utförde på sina väljare följdes med spännt intresse av politiska beslutsfattare världen över. De som hade hoppats att inflationens upphörande också skulle innebära slutet för de ekonomiska störningarna skulle dock bli besvikna. Allt eftersom inflationen sjönk började statsskulden växa, en utveckling som inte var alldeles oväntad.⁷ De växande statsskulden under 1980-talet hade många orsaker. Den avstannande tillväxten hade gjort skattebetalarna mer skattefientliga än någonsin, och med inflationens upphörande blev det också slut på de automatiska skattehöjningarna i form av marginalskattehöjningar. Likadant med den ständiga ned-

skrivningen av statsskulden genom devalvering, vilket till en början hade fungerat som komplement till ekonomisk tillväxt, men som med tiden kommit att ersätta den och minskat den ackumulerade statsskulden i förhållande till den nominella nationalinkomsten. På utgiftssidan hade den monetära stabiliseringen skapat växande arbetslöshet som lett till ökade kostnader för socialbidrag. Även de olika sociala rättigheter som tillkommit på 1970-talet i utbyte mot återhållsamhet i de kollektiva löneförhandlingarna – så att säga uppskjutna löner från den nykorporativa tidsåldern – började förfalla till betalning och framstå som alltmer betungande offentliga utgiftsposter.

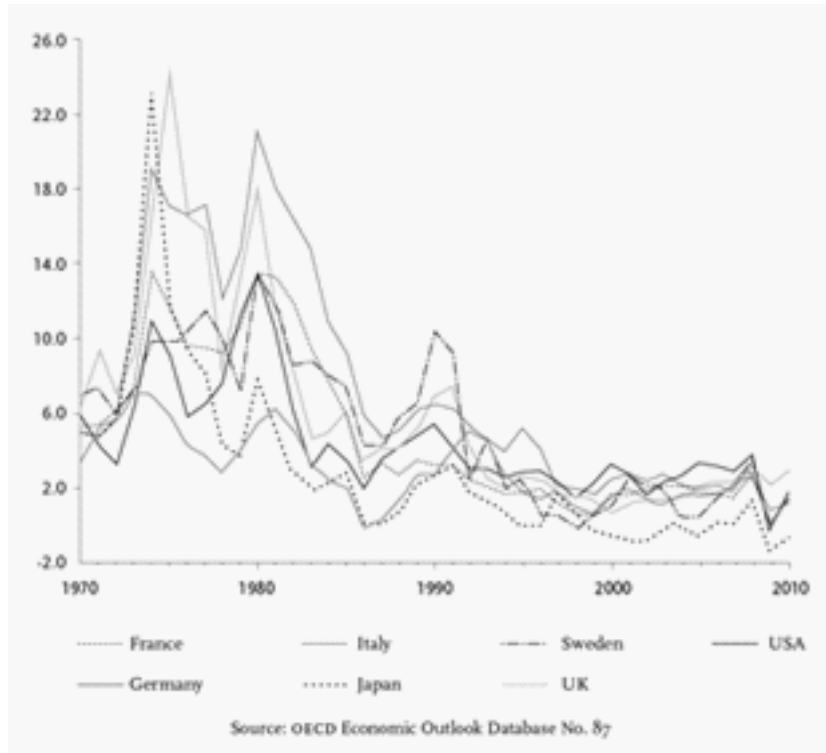
När inflation inte längre var en framkomlig väg för att överbrygga klyftan mellan medborgarnas och ”marknadens” krav, föll ansvaret för att upprätthålla samhällsfreden på staten. Ökad offentlig skuldsättning tjänade under en tid som behändig funktionell motsvarighet till inflation. Genom att öka på skulden blev det möjligt att upphäva fördelningskonflikten med hjälp av ännu icke-existerande tillgångar, framtida ekonomiska tillgångar utöver dem som redan fanns. När striden mellan marknad och social fördelning flyttades över från arbetsmarknaden till den politiska arenan kom opinionstrycket att ersätta de fackliga kraven. I stället för att inflatera valutan började regeringarna låna alltmer pengar för att tillgodose både medborgarnas krav på sociala förmåner och tjänster, betraktade som rättigheter, och konkurrerande krav på inkomster som gjorde det möjligt att gå marknaden till mötes och bidra till maximal lönsamhet i bruket av produktiva tillgångar. Låg inflation var fördelaktigt i detta sammanhang, eftersom fordringsägarna lät sig försäkras om att statsobligationerna skulle behålla sitt värde på lång sikt. Fördelaktiga var också de låga räntenivåer som rådde sedan inflationen utrotats.

Men lika litet som inflation, kan ackumulation av statsskuld fortgå i det oändliga. Ekonomerna hade länge varnat för att underskottsfinansieringen skulle ”tränga ut” privata investeringar och leda till hög ränta och låg tillväxt, men de kunde aldrig precisera någon kritisk tröskel. I praktiken visade det sig möjligt, åtminstone tillfälligt, att hålla räntan nere genom att avreglera finansmarknaden och att hålla inflationen nere genom att fortsätta försvaga de fackliga organisationerna.⁸ Men inte minst USA, vars nationella sparande var exceptionellt lågt, skulle snart sälja statsobligationer inte bara till de egna medborgarna, utan även till utländska investerare, däribland statliga investeringsfonder av olika slag.⁹ Allt eftersom skuldbördan växte gick dessutom alltmer av statens pengar till räntebetalning på skulderna, vilket var betungande även om räntenivåerna var låga. Och förr eller senare skulle fordringsägarna, både utländska och inhemska, vilja ha tillbaka sina pengar – även om man förstås inte kunde veta precis när detta skulle ske. Allra senast då skulle ”finansmarknaden” sätta press på regeringarna att sanera de offentliga finanserna och återställa budgetdisciplinen.

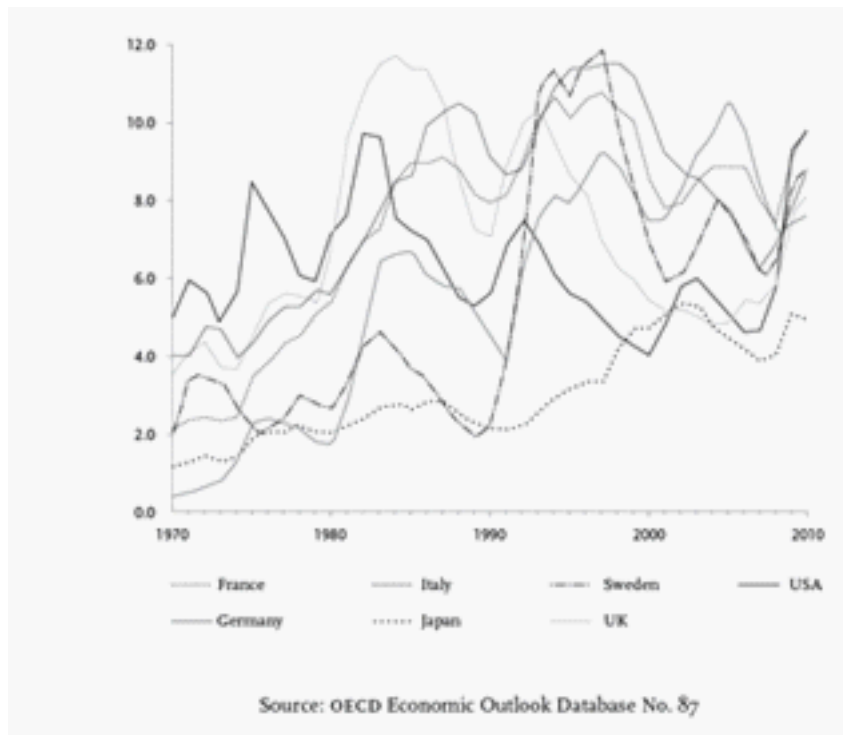
4. Avreglering och privat skuldsättning

Presidentvalskampanjen i USA 1992 dominerades av frågan om de två underskotten: underskottet i de offentliga finanserna och underskottet i handelsbalansen. Bill Clintons kampanj hade framförallt handlat om detta ”dubbla underskott”,

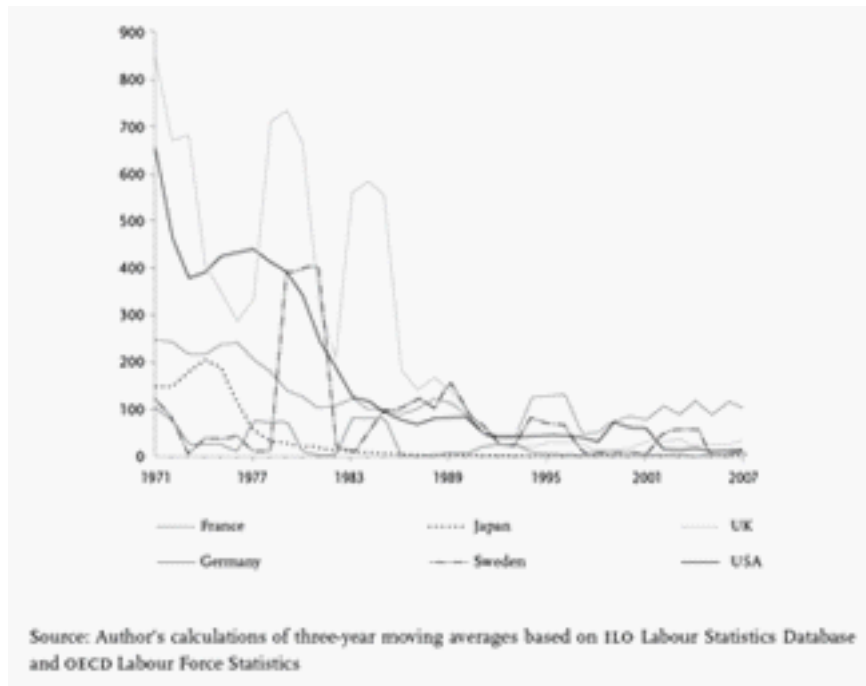
Figur 1: Inflationstakt 1970-2010

Figur 2: Arbetslöshet i procent 1970-2010

□

Figur 3: Strejkdagar per 1000 anställda 1971-2007

och som nyttillträdd president gick han i bränschen för en världsomspännande budgetsaneringspolitik, som hade sina ivrigaste påhåjare i internationella organisationer som Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) och Internationella valutafonden (IMF). Det verkar som om Clintonadministrationen ursprungligen ville komma till rätta med de offentliga underskotten genom olika tillväxtfrämjande sociala reformer, till exempel ökade satsningar på utbildning.¹⁰ Men när demokraterna förlorade sin majoritet i kongressen 1994 började Clinton i stället föra en åtstramningspolitik som gick ut på att genomföra stora nedskärningar i de offentliga utgifterna och omfattande socialpolitiska reformer, åtgärder som med presidentens egna ord skulle innebära slutet för ”välfärden som vi känner den”. Mellan 1998 och 2000 uppvisade den federala budgeten överskott för första gången på flera decennier.

Därmed inte sagt att Clintonadministrationen hade hittat ett sätt att skapa fred i en demokratisk-kapitalistisk politisk ekonomi utan att behöva dra växlar på framtiden. Clintons strategi för att hantera samhällskonflikten gick i mångt och mycket ut på att avreglera finanssektorn, ett arbete som påbörjats redan under president Reagan men som nu drevs längre än någonsin tidigare.¹¹ De snabbt växande inkomstklyftorna, som hade sin grund i den fortsatta försvagningen av facken och de kraftiga nedskärningarna i de offentliga utgifterna, men också i minskad aggregerad efterfrågan i budgetsaneringens spår, uppvägdes av helt nya möjligheter för medborgarna och företagen att sätta sig i ekonomisk skuld. Uttrycket ”privatiserad keynesianism” är välfunnet för att beskriva en övergång från offentlig till privat skuldsättning.¹² I ett sådant system är det inte längre staten som lånar pengar för att åstadkomma lika tillgång till anständigt boende eller arbetslivsanpassad utbildning, utan i stället de enskilda medborgarna som med extremt generösa lånevillkor får möjlighet eller i vissa fall blir tvungna att ta lån på egen risk för att betala för utbildning eller flytt till en

mindre nedgången stadsdel.

Det fanns flera grupper som gynnades av Clintonadministrationens budgetsanering och den ekonomiska revitalisering som kom till stånd genom finanssektorns avreglering. De rika slapp skatthöjningar, och de av dem som var förutseende nog att ge sig in i finanssektorn kunde tjäna storkovan på de alltmer invecklade ”finansiella tjänster” som de nu hade närmast oinskränkt rätt att sälja. Men de fattiga drog också nytta av den förda politiken, åtminstone somliga av dem och under en begränsad tid. Subprimelånen blev ett substitut, så föreföll det i alla fall, för en socialpolitik som var på väg att skrotas och för löneökningar som inte längre var att vänta längst ner på den numera ”flexibla” arbetsmarknaden. Inte minst för många afro-amerikanska grupper var bostadsägande ett sätt att förverkliga den ”amerikanska drömmen”, men också och kanske framförallt ett välbehövligt substitut för pensioner som man inte hade utsikt att tjäna ihop till och som man inte hade skäl att vänta sig av en stat som förde permanent åtstramningspolitik.

Under en period blev bostadsägande ett sätt för medelklassen och även för vissa fattiga grupper att ta del i den spekulationsyra som gjorde de rika ofantligt mycket rikare under 1990-talet och början av 2000-talet – även om denna möjlighet senare skulle visa sig vara fullkomligt illusorisk. När bostadspriserna sköt i höjden till följd av ökad efterfrågan hos grupper som under normala omständigheter aldrig haft råd att köpa bostad, blev det vanligt att använda de nya finansiella instrumenten för att finansiera nästa generations snabbt fördyrade högskoleutbildning med hela eller delar av bostadens värde – eller helt enkelt att finansiera egen konsumtion på samma sätt för att uppväga stagnerande eller krympande löner. Det var inte heller ovanligt att bostadsägare använde den nya krediten för att köpa en andra eller tredje bostad i hopp om att tjäna på värdeökningen, som antogs kunna fortgå i det oändliga. Tidigare var det staten som gjorde framtida tillgångar tillgängliga för omedelbar

konsumtion genom att ta upp nya lån, men nu var det i stället en myriad av individer på en avreglerad finansmarknad som gjorde detsamma genom att sälja sitt åtagande att betala en betydande del av sina förväntade framtida intäkter till fordringsägare, som i sin tur genast gav dem möjlighet att köpa vad som helst.

Avregleringen av finansmarknaden kom på detta sätt att uppväga budgetsaneringen och åtstrammingspolitiken. Privat skuldsättning ersatte offentlig skuldsättning, och individuell efterfrågan, skapad mot höga avgifter i en snabbt växande dollarindustri, ersatte statsstyrd kollektiv efterfrågan som ett sätt att hålla sysselsättningen uppe och slå vakt om vinsterna i byggbranschen och andra sektorer (se figur 4). Denna process påskyndades efter 2001, då Federal Reserve sänkte styrräntan rejält för att förhindra ekonomisk nedgång och därmed ökad arbetslöshet. Den privatiserade keynesianismen ledde till rekordvinster i finanssektorn och var överhuvudtaget motorn i en blomstrande ekonomi, som inte minst den europeiska arbetarrörelsen kastade avundsjuka blickar på. Alan Greenspans generösa lånepolitik, som låg bakom det amerikanska samhällets snabbt växande skuldsättning, diskuterades faktiskt som en förebild bland europeiska fackliga ledare. Dessa noterade med stor förtjusning att Federal Reserve hade en juridisk skyldighet att säkerställa inte bara monetär stabilitet, utan också hög sysselsättning, en fråga som Europeiska centralbanken inte behövde befatta sig med. Allt detta fick förstas ett hastigt slut 2008, då den internationella lånepyramid som det sena 1990-talets och tidiga 2000-talets högkonjunktur byggt på plötsligt störtade samman.

5. Offentlig skuldsättning

Med den privatiserade keynesianismens sammanbrott 2008 gick den efterkrigstida demokratiska kapitalismen in i sitt fjärde och senaste stadium, efter perioderna av inflation, offentliga underskott respektive privat skuldsättning (se figur 5).¹³ Med ett globalt finansiellt system i upplösning sökte nationalstaterna återfå marknadens förtroende genom att socialisera de osäkra fordringar som tillåts uppväga budgetsaneringen. I kombination med den mer expansiva budgetpolitik som blev nödvändig för att förhindra ett ”realekonomiskt” sammanbrott, ledde detta till dramatiskt ökade offentliga underskott och statsskulder. Det kan vara på sin plats att notera att denna utveckling inte alls berodde på lättsinnigt slösande av opportunistiska politiker eller felinrättade offentliga institutioner, vilket man kunde förledas att tro utifrån teorierna om public choice och den omfattande institutionella litteratur som producerades på 1990-talet, ofta under Världsbankens och IMF:s beskydd.¹⁴

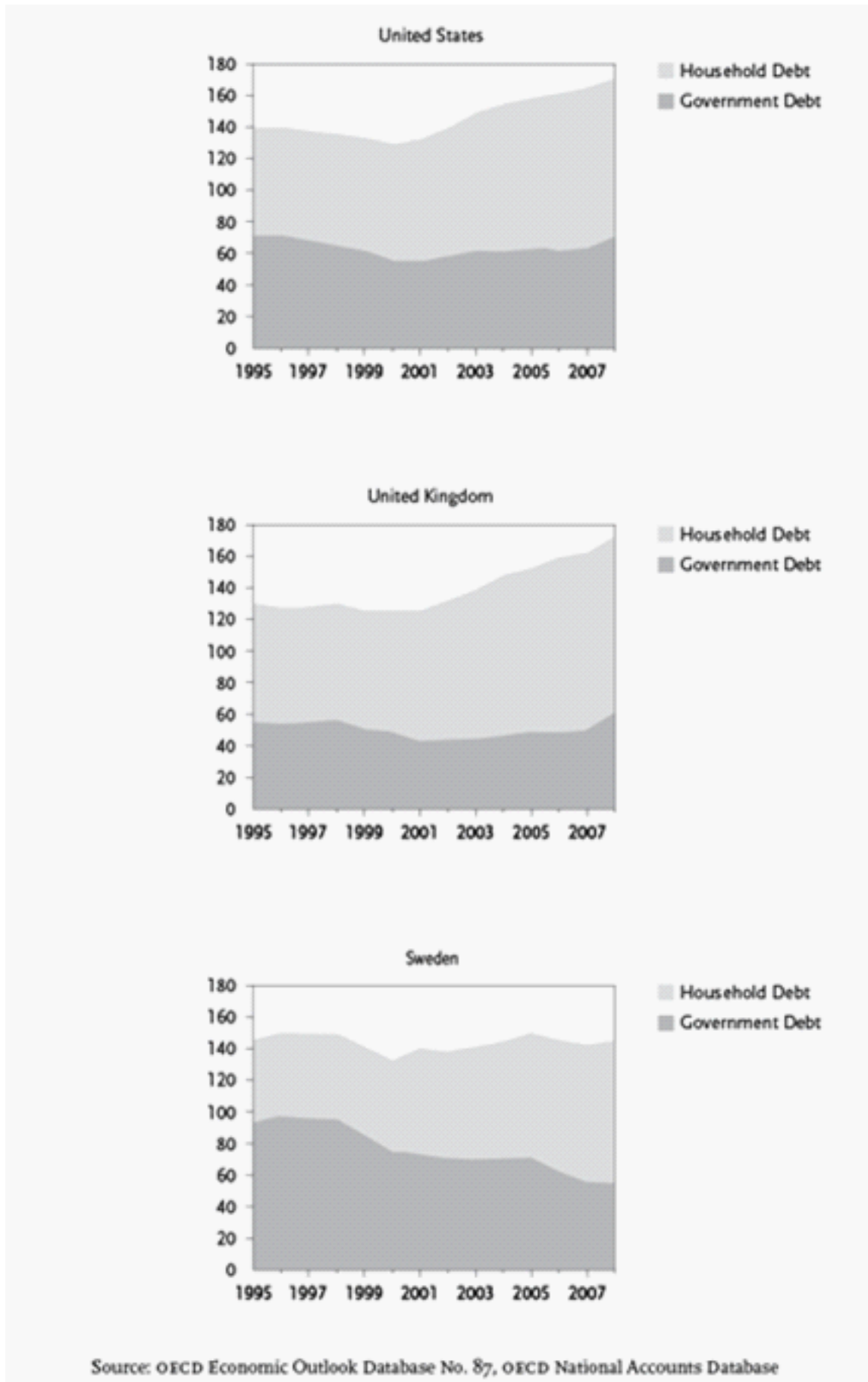
Den kraftiga ökning av offentlig skuldsättning som skedde efter 2008, och som fullständigt raserade allt det som man eventuellt lyckats åstadkomma med budgetsanering under decenniet dessförinnan, återspeglade det faktum att ingen demokratisk stat vågade utsätta samhället för ytterligare en ekonomisk kris av den omfattning som drabbade världen under den stora depressionen på 1930-talet som straff för de utsvävningar som förekommit i den avreglerade finanssektorn. Återigen använde man politiska medel för att göra framtida tillgångar omedelbart tillgängliga och därigenom upprätthålla samhällsfreden. Den här gången sökte man lugna de privata fordringsägarna genom att själv mer

eller mindre frivilligt ta på sig en stor del av betalningsansvaret för de nya skulder som tillkommit i den privata sektorn. På det sättet blev det möjligt att hålla finanssektorn under armarna och snabbt återställa vinster, löner och bonusar till tidigare nivåer – men vad göra när samma ”finansmarknad” började misstänka att regeringarna hade förtagit sig i sin strävan att rädda dem? Långt innan den globala ekonomiska krisen var förbi började således fordringsägarna ställa högljudda krav på budgetåtstramningar, som skulle återställa ”sunda statsfinanser” och därigenom försäkra dem om att deras alltmer omfattande investeringar i statspapper inte gick förlorade.

Under de fyra år som gått sedan 2008 har den demokratiska kapitalismens fördelningskonflikt utvecklats till en invecklad dragkamp mellan de globala finansiella investerarna och de suveräna nationalstaterna. Förr stod striden mellan arbetstagarer och arbetsgivare, medborgare och finansministrar, privata gäldenärer och privata banker. Nuförtiden går de finansiella institutionerna till angrepp mot samma stater som de helt nyligen avpressade löften om räddning. Men den bakomliggande makt- och intressebalansen är långt mer komplex än så och väntar fortfarande på att bli mer grundligt undersökt. Efter krisen har till exempel finansmarknaden börjat tillämpa räntedifferentiering mellan olika länder för att kunna dra åt tumskruvarna när en viss regering måste få sina medborgare att gå med på nedskärningar utan tidigare motstycke – helt i linje med en praktiskt taget oförändrad marknadsmässig fördelningsprincip. Eftersom de flesta länder numera dras med en stor skuldbörda, kan redan mycket små höjningar av räntan på statsobligationerna leda till statsfinansiell katastrof.¹⁵ Samtidigt vill marknaden undvika att försätta hela länder i konkurs, vilket för det enskilda landet kan framstå som en utväg när trycket från marknaden blir för hårt. Här måste man hitta andra länder som är beredda att träda in och betala de mest utsatta ländernas skulder för att inte riskera en allmän höjning av räntan på statsobligationerna, vilket den första inställda betalningen skulle leda till. En liknande typ av mellanstatlig ”solidaritet”, helt i investerarnas smak, uppmuntras i de fall det enskilda landets bankrutt skulle drabba banker utanför landet i fråga, en situation där bankernas hemländer skulle kunna bli tvungna att återigen nationalisera väldiga mängder osäkra fordringar i syfte att stabilisera sina ekonomier. Vi kan se hur den demokratiska kapitalismens spänning mellan krav på sociala rättigheter och den fria marknadens funktion yttrar sig på ännu fler sätt. Vissa regeringar, bland annat Obamaadministrationen, har försökt få igång tillväxtmotorn igen genom att sätta sig i ännu mer skuld – i hopp om att en framtida saneringspolitik ska underlättas av de vinster som en högre tillväxt genererar. Andra när en hemlig förhoppning om att inflationen ska börja stiga igen och upplösa den ackumulerade skulden genom att bit för bit expropriera fordringsägarna – vilket precis som ekonomisk tillväxt skulle vara ett sätt att minska de politiska spänningar som åtstrammingspolitik kan förväntas leda till. Samtidigt kan finansmarknaden se fram emot att en gång för alla slå tillbaka mot den politiska inblandningen, att hävda marknadens disciplin och sätta stopp för de politiska försöken att underminera den.

Ytterligare en komplikation är att finansmarknaden vill kunna göra säkra investeringar i statsobligation-

Figur 4: Offentlig och privat skuldsättning i procent av BNP, 1995-2008

Figur 5: Den demokratiska kapitalismens fyra kriser i USA, 1970-2010

er, om man ställer alltför hårda krav på budgetbalans riskerar man att gå miste om attraktiva investeringar. Medelklassen i de avancerade kapitalistiska länderna har stora delar av sina besparingar i statsobligationer, och många arbetargrupper har numera stora pensionsplaceringar. Om staten ville skapa balans i statsbudgeten skulle det sannolikt bli nödvändigt att beskatta medelklassen hårdare och alltså ta av pengar som denna klass nu sparar och placerar, bland annat i statsobligationer. Medborgarna skulle inte få ränta och de skulle förlora möjligheten att överlåta sparmedel till sina barn. Sådillvida ligger det förstås i medborgarnas intresse att staten är om inte alldeles skuldfri, så i alla fall i stånd att fullgöra sina åtaganden gentemot fordringsägarna. Men då skulle de också behöva betala för statens likviditet i form av kraftiga nedskärningar i sociala förmåner och tjänster, som de delvis är beroende av.

Oavsett alla invecklade turer i den framväxande internationella statsskuldspolitiken, kan vi utgå från att priset för finansiell stabilisering kommer att betalas av andra grupper än pengarnas ägare, eller i alla fall de redbara pengarnas ägare. Det finanspolitiska trycket kommer till exempel att påskynda reformer av de allmänna pensionsystemen, och i den mån som länder runtom i världen måste inställa betalningarna kommer även de privata pensionerna att drabbas. Gemene man får betala – för sanering av de offentliga finanserna, för främmande staters bankrutt, för höjda räntor på statsskulden och eventuellt för ytterligare insatser för att rädda nationella och internationella banker – med egna besparingar, minskade sociala rättigheter, nedskärningar i offentlig service och högre skatt.

6. En serie omkastningar

Under de fyra decennier som förflutit sedan perioden av tillväxt efter kriget har den strukturella spänningen inom den demokratiska kapitalismen förflyttat sig från det ena institutionella området till det andra, vilket gett upphov till en serie olika men systematiskt sammanhängande ekonomiska störningar. På 1970-talet var det framförallt på de inhemska arbetsmarknaderna som konflikten mellan demokratiska krav på social rättvisa och kapitalistiska krav på fördelning genom gränsproduktivitet, eller "ekonomisk rättvisa", utspelade sig. Här ledde det fackliga lönetrycket, underblåst av politiskt garanterad full sysselsättning, till allt högre inflationstakt. Denna typ av omfördelning genom valutadevalvering blev efter ett tag ekonomiskt ohållbar och regeringarna blev tvungna att sätta stopp för den, trots att de därmed riskerade sin politiska överlevnad. Nu återuppstod konflikten på den politiska arenan, där politikerna sökte tillmötesgå väljarnas krav på sociala förmåner och tjänster även i de fall de översteg vad en demokratisk-kapitalistisk ekonomi kunde lämna över till sin "skattestat".¹⁶ Detta ledde till allt större glapp mellan de offentliga utgifterna och intäkterna och därmed till snabbt växande statsskuld.

När man inte kunde vänta längre med insatser för att begränsa statsskulden, valde man att avreglera finansmarknaden och underlätta tillgången till privata krediter för att på så sätt tillmötesgå medborgarnas normativt rimliga och politiskt kraftfulla krav på trygghet och välbästand och i förlängningen upprätthålla samhällsfreden. Inte heller denna period varade mycket längre än ett decennium. Därefter började den globala ekonomin vackla under trycket av ore-

alistiska löften om framtida betalning för nutida konsumtion och investeringar – vilket hade varit regeringarnas sätt att uppväga den förda åtstramningspolitiken. Sedan dess har konflikten mellan vanligt folks uppfattning om social rättvisa och de ekonomiska kraven på marknadens rättvisa återigen flyttat sig och återuppstått på den internationella kapitalmarknaden och genom de invecklade strider som utkämpas där mellan finansiella institutioner och väljare, regeringar, stater och internationella organisationer. Nu är frågan hur långt staten kan gå för att trumfa igenom marknadens intressen och vinstförväntningar gentemot medborgarna utan att göra bankrott och utan att mista det som återstår av dess demokratiska legitimitet.

Inflationstolerans, skuldtolerans och avreglering av kreditmarknaden var bara tillfälliga åtgärder för att hantera en till synes olöslig konflikt mellan motstridiga allokeringprinciper i ett demokratiskt-kapitalistiskt system: sociala rättigheter å ena sidan och gränsproduktivitet, sådan den bedöms av marknaden, å den andra. Alla dessa åtgärder kunde fungera en tid, men sedan började de orsaka fler problem än de löste, vilket visar att en varaktig sammanjämnning mellan social och ekonomisk stabilitet är ett utopiskt projekt i en kapitalistisk demokrati. Det enda regeringarna kunde göra för att hantera sin tids kris var att flytta över den till nya arenor, där den återuppstod i nya former. Det finns inget som tyder på att denna process – där den demokratiska kapitalismens motsättningar tar sig uttryck i ständigt nya typer av ekonomiska störningar – skulle ha nått vägs ände.

7. Politisk oreda

Så långt komma kan vi konstatera att den demokratiska kapitalismen blivit alltmer politiskt svårstyrd under senare år, inte bara i vissa mer utsatta länder, utan också på ett övergripande plan i det framväxande globala politisk-ekonomiska systemet. Detta har lett till allt större risker både för demokratin och för ekonomin. Inte sedan den stora depressionens dagar har de politiska beslutsfattarna haft en så osäker situation att hantera som i dag. Ett exempel ur högen är att marknaden förväntar sig inte bara budgetsanering, utan också och på samma gång hyggliga utsikter till framtida ekonomisk tillväxt. Hur dessa båda kan förenas är allt annat än uppenbart. Riskpremien på irländska statsobligationer föll när landet lovade att sätta in kraftfulla åtgärder för att få bukt med underskotten, men steg igen bara några veckor senare, av allt att döma därför att saneringsprogrammet verkade så hårt att det skulle bli omöjligt att åstadkomma ekonomisk återhämtning.¹⁷ Dessutom finns det en utbredd övertygelse om att nästa bubbla redan hotar i en värld som översvämmas av billiga pengar. Subprimelån kanske inte längre framstår som möjliga investeringsobjekt, åtminstone inte för tillfället. Men i stället har vi råvarumarknaderna eller den nya internetekonomin. Det finns inget som hindrar finansbolagen att använda det överskott som centralbankerna försett dem med för att gå in i vad som för tillfället framstår som de nya tillväxtsektorerna för sina favoritklienters och förstås sin egen räkning. Översynen av regelverket har när allt kommer omkring misslyckats i nästan alla tänkbara avseenden: kapitalkraven är blott obetydligt högre än tidigare och de banker som var för stora för att falla 2008 kan räkna med att vara det också 2012 eller 2013. Därmed kan de åter öva utpressning mot allmänheten, en möjlighet

som de utnyttjade så skickligt för fyra år sedan. Men nästa gång kanske det inte är möjligt att rädda privatkapitalismen med offentliga medel på samma sätt som gjordes 2008, om inte annat så därför att de offentliga finanserna redan är ansträngda till bristningsgränsen.

Samtidigt står det klart att den nuvarande krisen hotar demokratin i minst lika hög grad som ekonomin. Vi kan sätta frågetecken inte bara för ”systemintegrationen” i dagens samhälle, det vill säga den kapitalistiska ekonomins förmåga att fungera effektivt, utan också för den ”sociala integrationen”.¹⁸ I åtstramningens tid har nationalstaten fått allt svårare att jämka mellan medborgarnas rättigheter och kapitalackumuleringens krav. Motståndet mot skattehöjningar är stort överallt, men framförallt i djupt skuldsatta länder där det skulle behövas nya friska pengar under en lång följd av år för att betala för nyttigheter som konsumerats sedan länge. I en alltmer sammanlänkad värld kan man inte heller låtsas som om spänningarna mellan ekonomi och samhälle, mellan kapitalism och demokrati, fortfarande kan hanteras inom den enskilda politiska gemenskapen. Det enskilda landets regering kan överhuvudtaget inte regera utan att ge noga akt på internationella restriktioner och skyldigheter, inte minst dem som härleder sig från finansmarknaden, som tvingar staten att inskräpa behovet av uppoffringar. Den demokratiska kapitalismens kriser och motsättningar har till slut blivit internationaliserade. De visar sig inte bara inom de enskilda länderna, utan också mellan dem, i kombinationer och permutationer som väntar på att bli närmare utforskade.

Nästan dagligen kan vi läsa om hur ”marknaden” får alltmer bestämmande inflytande över vad den suveräna och demokratiska staten fortfarande kan göra för sina medborgare och vad den måste avstå från. Samma Manhattanbaserade kreditvärderingsinstitut som var kraftigt bidragande till katastrofen i den globala penningindustrin hotar nu att sänka kreditbetygen för länder som accepterade nya skulder i en omfattning som tidigare varit otänkbar just för att rädda denna industri och den kapitalistiska ekonomin som helhet. Politiken ägnar sig fortfarande åt att styra och förvränga marknaden, men bara, tycks det, på en nivå långt bort från vanligt folks dagliga erfarenheter och organisatoriska förmåga: USA, beväpnad till tanderna inte bara med hangarfartyg utan också med obegränsad tillgång till kreditkort, lyckas fortfarande få Kina att köpa sina snabbt växande skulder. Alla andra måste lyssna när ”marknaden” talar. Följden av detta blir att medborgarna betraktar sina regeringar inte som sina ombud, utan snarare som ombud för andra stater eller internationella organisationer, såsom IMF eller EU, som inte låter sig påverkas av opinionstrycket alls på samma sätt som den traditionella nationalstaten gjorde. I länder som Grekland och Irland kommer det dröja länge innan det finns något som kan kallas demokrati igen; regeringarna måste uppträda ”ansvarsfullt”, allt enligt de internationella marknadernas och institutionernas definition av ansvarskänsla, och föra en sträng åtstramningspolitik som inte kan ta alltför stor hänsyn till medborgarnas krav.¹⁹

Demokratin är satt på undantag inte endast i de länder som för tillfället befinner sig under ”marknadens” angrepp. Den tyska ekonomin går fortfarande rätt bra, men landet har ändå lovat att skära i de offentliga utgifterna under flera decennier framöver. Regeringen kommer dessutom

än en gång bli tvungen att övertyga sina medborgare om behovet av att tillhandahålla likvida medel åt länder som riskerar bankrott, inte bara för att rädda de tyska bankerna, utan också för att stabilisera den gemensamma europeiska valutan och förhindra en allmän höjning av räntan på statsskulden, som är att vänta så fort det första landet faller. Det höga politiska priset för detta kan mätas i den successiva försvagningen av regeringen Merkels politiska kapital, vilket lett till en rad nederlag i delstatsvalen under det senaste året. Den populistiska retorik som förbundskanslern hängav sig åt i början av 2010, när hon talade om att fordringsägarna kanske också borde vara med och betala, övergavs snabbt när ”marknaden” reagerade genom att något höja räntan på nya statliga lån. Nu talas det i stället om behovet av att gå över från vad Tysklands finansminister kallar gammaldags ”regerande”, som inte längre kan möta globaliseringens utmaningar, till ”styrning”, vilket först och främst betyder varaktigt inskränkning av förbundsdagens kontroll över budgeten.²⁰

De nya huvudmännens politiska förväntningar på de demokratiska länderna kan komma att bli omöjliga att tillmötesgå. De internationella marknaderna och institutionerna kräver att inte bara regeringarna utan även medborgarna ställer sig bakom en politik som går ut på att sanera de offentliga finanserna. Politiska partier som motsätter sig åtstramningspolitik måste slås tillbaka i valen och både regering och opposition måste lova att verka för ”sunda statsfinanser” om de inte vill att räntan på statsskulden ska skjuta i höjden. Val där väljarna inte har något val kan emellertid komma att uppfattas som illusoriska, vilket kan leda till all möjlig politisk oreda, allt från minskat valdeltagande till framgångar för populistiska partier och kravaller på gatorna.

En faktor som vi måste räkna med i detta sammanhang är att fördelningskonfliktens arenor befinner sig allt längre bort från folket. 1970-talets inhemska arbetsmarknader, med de många möjligheter till korporativ politisk mobilisering och klassamverkan som de erbjöd, och 1980-talets offentliga spenderpolitik var inte nödvändigtvis utom räckhåll för ”mannen på gatan”. Sedan dess har slagfälten för den demokratiska kapitalismens motsättningar blivit alltmer svåröverskådliga, vilket gjort det näst intill omöjligt för den som inte tillhör den politiska och finansiella eliten att uppfatta bakomliggande intressen och komma till insikt om sina egna.²¹ Detta kan leda till stor likgiltighet bland folket, vilket skulle göra livet lättare för eliterna, men inget är säkert i en värld där blind lydnad mot finansiella investerare framställs som det enda förnuftiga och ansvarsfulla beteendet. För dem som vägrar uppge tanken på andra sociala principer och förpliktelser kan nämligen en sådan värld lätt förefalla absurd – och då blir det enda förnuftiga och ansvarsfulla beteendet att tillfoga *haute finance* så stor skada som möjligt. På platser där demokratin i praktiken är upphävd, vilket den redan är i länder som Grekland, Irland och Portugal, kan kravaller och folkligt uppror mycket väl vara de enda politiska uttrycksätt som fortfarande står till buds för grupper utan marknadsinflytande. Bör vi kanske för demokratins skull hoppas att vi snart får tillfälle att observera mer i den vägen?

Samhällsvetenskapen kan inte göra mycket för att lösa upp de strukturella spänningar och motsättningar som

skapat dagens ekonomiska och sociala oreda. Vad den kan göra är att bringa dem i ljuset och peka på det historiska sammanhang som den nuvarande krisen infogar sig i och måste förstås utifrån. Men vad den också kan och måste göra är att peka på det oerhörda i att demokratiska länder är på väg att omvandlas till inkassobyråer under en global oligarki av investerare, där Mills ”maktelit” jämförelsevis ter sig som en lysande exponent för liberal pluralism.²² Ekonomisk makt tycks ha blivit alldeles detsamma som politisk makt, i dag mer än någonsin, alltmedan medborgarna tycks ha blivit närmast fullständigt demokratiskt skyddslösa och oförmögna att vinna erkännande för politisk-ekonomiska intressen och krav som går emot kapitalägarnas. Om vi ser tillbaka på den serie av demokratisk-kapitalistiska kriser som avlöst varandra sedan 1970-talet verkar det faktiskt finnas utsikter för en ny, om än tillfällig, lösning av samhällskonflikten i den avancerade kapitalismen, den här gången helt till förmån för de besuttna klasser som sitter säkert i sitt politiskt ointagliga fäste: den internationella finansens.

Noter

- [1] Detta paper presenterades vid 2011 Max Weber Lecture vid European University Institute i Florens. Tack till Daniel Mertens för hans forskningshjälp.
- [2] För begreppet “Great Recession”, se Carmen Reinhart och Kenneth Rogoff, *The Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*, Princeton 2009.
- [3] Klassiskt statement av James Buchanan och Gordon Tullock, *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor, MI 1962.
- [4] Se Edward Thompson, “The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century”, *Past & Present*, vol. 50, nr. 1, 1971; och James Scott, *The Moral Economy of the Peasant: Rebellion and Subsistence in Southeast Asia*, New Haven, CT 1976. Det exakta innehållet i sådana rättigheter varierar givetvis mellan olika sociala och historiska platser.
- [5] I en banbrytande uppsats identifierade Michał Kalecki investerarens ”förtroende” som en avgörande faktor vid ekonomiska resultat: “Political Aspects of Full Employment”, *Political Quarterly*, vol. 14, nr. 4, 1943. Investerarnas förtroende beror enligt Kalecki på i vilken utsträckning nuvarande vinstförväntningar av kapitalägarna är tillförlitligt sanktionerade av fördelningen av politisk makt och den politik som den ger upphov till. Ekonomiska dysfunktioner - arbetslöshet i Kaleckis fall - uppstår när företag ser sina vinstförväntningar hotade av politisk inblandning. ’Fel’ politik i denna mening leder till en förlust av näringslivets förtroende, vilket i sin tur kan resultera i vad som skulle innebära en investeringsstrejck av kapitalägarna. Kaleckis perspektiv gör det möjligt att modellera en kapitalistisk ekonomi som ett interaktivt spel, till skillnad från en fysisk eller maskinliknande mekanism. Ur detta perspektiv behöver den punkt där kapitalister reagerar negativt på icke-marknadsfördelning genom att dra tillbaka investeringar inte ses som fast och matematiskt förutsägbar utan kan vara förhandlingsbar. Till exempel kan den ställas in med en historiskt föränderlig ambitionsnivå eller strategisk beräkning. Det är därför förutsägelser är baserade på universalis, det vill säga, historiskt och kulturellt oviktiga, ekonomiska modeller så ofta misslyckas: de förutsätter fasta parametrar där i verkligheten dessa är socialt bestämda.

[6] John Goldthorpe, “The Current Inflation: Towards a Sociological Account”, i Fred Hirsch och Goldthorpe, red, *The Political Economy of Inflation*, Cambridge, MA 1978.

[7] Redan på 1950-talet hade Anthony Downs konstaterat att i en demokrati tenderade krav från medborgarna på offentliga tjänster att överstiga utbudet av tillgängliga resurser till den offentliga sektorn; se till exempel “Why the Government Budget Is Too Small in a Democracy”, *World Politics*, vol. 12, nr. 4, 1960. Se även James O’Connor, “The Fiscal Crisis of the State”, *Socialist Revolution*, vol. 1, nr 1 och 2, 1970.

[8] Greta Krippner, *Capitalizing on Crisis: The Political Origins of the Rise of Finance*, Cambridge, MA 2011.

[9] David Spiro, *The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets*, Ithaca, NY, 1999.

[10] Robert Reich, *Locked in the Cabinet*, New York 1997.

[11] Joseph Stiglitz, *The Roaring Nineties: A New History of the World’s Most Prosperous Decade*, New York 2003.

[12] Colin Crouch, “Privatised Keynesianism: An Unacknowledged Policy Regime”, *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 11, nr. 3, 2009.

[13] Diagrammet visar utvecklingen i det ledande kapitalistiska landet USA där de fyra stegen utvecklas på ett idealtypiskt sätt. För andra länder är det nödvändigt att göra tillägg som återspeglar deras särskilda omständigheter, bland annat deras ställning i den globala politiska ekonomin. I exempelvis Tyskland började statsskulden stiga redan i började av 1970-talet. Detta motsvarar det faktum att den tyska inflationen var låg långt före Volcker, på grund av Bundesbanks oberoende och en monetaristisk politik som antogs redan 1974; Fritz Scharpf, *Crisis and Choice in European Social Democracy*, Ithaca, NY 1991.

[14] För en representativ samling se James Poterba och Jürgen von Hagen, red, *Institutions, Politics and Fiscal Policy*, Chicago 1999.

[15] För en stat med en statsskuld som motsvarar 100 procent av BNP skulle en ökning med 2 procentenheter av den genomsnittliga ränta som man har att betala sina fordringsägare höja dess årliga underskott med samma belopp. Ett budgetunderskott på 4 procent av BNP skulle som ett resultat öka med hälften.

[16] Joseph Schumpeter, “The Crisis of the Tax State [1918]”, i Richard Swedberg, red., *The Economics and Sociology of Capitalism*, Princeton, NJ 1991.

[17] Med andra ord, inte ens “marknaderna” är villiga att lägga sina pengar på utbudssidsmantrat enligt vilken tillväxten stimuleras av nedskärningar i de offentliga utgifterna. Å andra sidan, vem kan säga hur mycket nya skulder som är tillräckligt, och hur mycket är för mycket, för ett land att växa ifrån sin gamla skuld.

[18] Begreppen lades ut av David Lockwood i “Social Integration and Systemintegration”, i George Zollschan och Walter Hirsch, red, *Explorations in Social Change*, London 1964.

[19] Peter Mair, “Representative versus Responsible Government”, Max Planck Institute for the Study of Societies, Working Paper 08/09, Köln 2009.

[20] Enligt Wolfgang Schäuble: “Vi behöver nya former av internationell förvaltning, global styrning och europeisk styrning” *Financial Times* den 5 december 2010. Schäuble bekräftade att om det tyska parlamentet ombads att förverka sin jurisdiktion över budgeten omedelbart “skulle man inte få någon ja-röst?”. [men] om du vill ge oss några månader att arbeta på detta, och om du ger oss hopp om att andra medlemsstater också samtycker, skulle jag se en chans” Schäuble var, passande, talare som vinnare av *Financial Times* konkurrensen som europeisk finansminister för året.

[21] Till exempel politiska vädjanden om omfördelade “solidaritet” är nu riktade mot hela nationer som av internationella organisationer att stödja andra hela nationer, såsom Slovenien uppmanas att hjälpa Irland, Grekland och Portugal. Detta döljer det faktum att de som stöds av den

här typen av “internationell solidaritet” inte utgörs av folket på gatorna, utan bankerna, inhemska och utländska, som annars skulle bli tvungna att acceptera förlust, eller lägre vinster. Det bortser också från skillnader i nationalinkomst. Medan tyskarna i genomsnitt är rikare än grekerna (även om vissa greker är mycket rikare än nästan alla tyskar), är slovenier i genomsnitt mycket fattigare än irländare, vilka statistiskt har en högre inkomst per capita än nästan alla euroländer, inklusive Tyskland. I huvudsak översätter ny konfliktanpassning klasskonflikter till internationella konflikter, undergräver varje annan nation som var och en är föremål för samma finansmarknads påtryckningar för offentliga åtstramningar. Vanliga människor tillsägs att kräva uppoffringar “från andra vanliga människor, som råkar vara medborgare i andra stater, snarare än från de som länge har återupptagit att samla sina bonusar”.

[22] C. Wright Mills, *The Power Elite*, Oxford 1956.

* * *

Wolfgang Streeck är Professor i Sociologi och Emeritus Director vid Max Planck Institute for the Study of Societies i Köln. Han forskar huvudsakligen inom områdena politisk ekonomi och ekonomisk sociologi.

Artikeln har varit publicerad i den brittiska tidskriften *New Left Review*, No 71, 2011.

Artikeln utges i svensk översättning med tillstånd av professor Wolfgang Streeck och *New Left Review*.

Artikel finns tidigare översatt av Tankesmedjan Tiden (översättning av Henrik Gundenäs) och den översättningen publiceras i *Globalt Perspektiv* med tillstånd av Tankesmedjan Tiden.

Redaktör: Claes Olsson